

PŘÍRUČKA PRO SPOLEČNÍKY HLUCHOSLEPÝCH A PRO JEJICH TLUMOČNÍKY

Theresa B. Smithová 1992

Šíří: Federální středisko informací pro hluchoslepe děti (National Information Clearinghouse on Children who are Deaf-Blind), ústředí a oddělení pedagogických výzkumů (Central Office, Teaching Research), 345 Monmouth Ave., Monmouth Oregon 97361, U.S.A.

Federální středisko informací pro hluchoslepe děti je dotováno federálním ministerstvem školství, číslo smlouvy H025U20001, v rámci programů speciálního vzdělávání. Součástí posláním Střediska je šíření informací podobných těm, které jsou obsaženy v této publikaci. Filozofie příručky a názory v ní vyjádřené však nemusí být nutně v souladu s politikou federálního ministerstva školství, ani Federálního střediska informací pro hluchoslepe děti.

© říjen 1977; přepracované vydání (autorská práva prodloužena, © říjen 1992).

* * *

Hluchoslepi lidé jsou individualitami. Pocházejí z různých rodinných poměrů, leccos mají rádi a leccos zase neradi, projevují se u nich rozmanité talenty i nečnosti. S hluchoslepy je třeba jednat jako s kýmkoli jiným. Recept je jednoduchý: ZDVOŘILÉ JEDNÁNÍ, PRAGMATIČNOST A ZDRAVÝ ROZUM. Příručka, kterou máte před sebou, představuje soupis doporučení, resp. námětů ke zvážení a k uplatnění v konkrétních situacích.

ZDVOŘILÉ JEDNÁNÍ

1. Když přistoupíte k hluchoslepe osobě, dejte jí o sobě vědět tak, že se jemně dotknete její ruky. Dotek ruky působí méně překvapivě než dotyk zad nebo paže. Nečiňte zbrklé a zmatené pohyby. Opakovaný dotyk hluchoslepu osobu mylně vybízí, aby začala znovu hledat vaše ruce. Jestliže se její rukou nejdříve jemně dotknete a pak podstrčíte svoje ruce pod její, bude vědět, že se chcete dorozumívat.
2. Ohlaste svoji totožnost při každém novém setkání. I když váš partner trochu vidí nebo obvykle rozpozná dotek vašich rukou, je příjemné, když může mít naprostou jistotu, s kým "mluví". Takovým jednáním se vyhnete možným nedorozuměním a trapným situacím na obou stranách. Můžete si i vytvořit vlastní "značku" (speciální osobní znak).
3. Za žádných okolností nepřistupujte k hluchoslepu s otázkou "Jestlipak víš, kdo jsem?". Takové počínání je krajně urážlivé. Partnera v komunikaci nepotěšíte ani úvodem typu "Vzpomínáte si? Potkali jsme se ..." nebo "Cožpak si na mě nepamatujete?". Předpokládejte, že si na vás nepamatuje a pak vyjádřete příjemné překvapení, pokud je tomu naopak.
4. Když mluvíte s hluchoslepým přítelem, nezlobte ho pícháním, lechtáním, strkáním apod. bez předchozího upozornění. Vzpomeňte si, jak vám bylo, když vás někdo neočekávaně plácí přes záda nebo šťouchl do žeber. Sluch a zrak jsou "dálkové smysly". Upozorňují nás na to, co přichází – i zblízka.
5. Při dorozumívání projevte pružnost. Hluchoslepa osoba, s níž komunikujete, nemusí zapadat do vaší představy o tom, jak se hluchoslepi lidé dorozumívají; proto buďte vstřícní,

nikoli dogmatictí. V zásadě jde o způsob dorozumívání, primární jazyk a úroveň jeho používání. Pokud hluchoslepou osobu neznáte, začněte hmatovou řečí, střední rychlostí a jednodušší verzí znakové řeči. To je výchozí situace. Akt komunikace přizpůsobujete podle reakcí hluchoslepe osoby tak, abyste si vzájemně lépe rozuměli a aby vám oběma dorozumívání bylo příjemné.

6. Ctěte partnera komunikace jako osobnost. Komunikační akt trvá déle a je často pro obě strany obtížný, nicméně i tak je nezbytné brát v potaz lidskou důstojnost partnera. Nehýbejte za něj jeho rukou (nevedte mu ji za každou cenu), nestrkejte ho do židle, nechytejte ho při podepisování za palec (aby mu ruka neujžděla) a vůbec: Nezacházejte s ním jako s neživou věcí.

7. Je-li hluchoslepá osoba sama v místnosti, dejte jí vědět:

- a) zda vcházíte nebo vycházíte;
- b) zda jste přišli do místnosti také pracovat; a
- c) že odcházíte.

Je trapné si říhnout nebo si popotáhnout ramínko podprsenky a pak zjistit, že u toho někdo byl. Podobně je trapné, když člověk položí otázku jen aby zjistil, že mluví do prázdna. Všichni chceme vědět, kdy jsme sami (a máme své soukromí) a kdy nejsme. Všichni potřebujeme chvíle opravdové samoty, v nichž se můžeme plně uvolnit.

8. Jste-li na návštěvě v domově hluchoslepe osoby, nepodlehnete pokušení použít zraku ke čmuchání a špehování.

9. Považujte částečné vidění za užitečné, nicméně naprosto nespolehlivé. Trubicové vidění, jakož i jiné typy slabozrakosti mohou být zavádějící. Můžeme se mylně domnívat, že náš partner vidí více nebo lépe než tomu ve skutečnosti je. Vždy, když je to možné,

- a) popište jasně věc nebo skutečnost, o které mluvíte;
- b) raději, než byste na věc ukazovali, nechte partnera, ať si na ni sáhne.

Pokud má velmi malé zorné pole, je pro něho obtížné najít předmět očima. Zvlášť obtížná je zraková lokalizace pohybujících se předmětů nebo předmětů, které jsou od pozorovatele daleko. Dokonce i když předmět očima najde, může mít obtíže se zaostřením pohledu.

10. Dovedte ho k předmětu samotnému a nechte ho na něj sáhnout. To pomůže při zaostřování pohledu, takže nakonec předmět i lépe uvidí. Získá tak informace jak prostřednictvím hmatu, tak prostřednictvím zraku, čímž se vytvoří nejucelenější možný obraz.

11. Partnerovu ruku k předmětu vedte takto: Položte jeho ruku lehce na hřbet vaší ruky. Pomalu přemísťujte svoji ruku k předmětu, kterého se chcete dotknout. Až dojde ke kontaktu vaší ruky s předmětem, pomalu ji zpod partnerovy ruky vytáhněte. Tuto techniku používejte, když chcete – ať už z jakéhokoli důvodu – partnerovi ukázat jakýkoli předmět. Může jít o předmět, který si jen ohmatá, ale může jít také o zábradlí u schodiště, o sklenici s nápojem nebo o tácek s jídlem.

12. Jste-li na návštěvě u hluchoslepeho člověka, dbejte, abyste ponechali věci na jejich původním místě. Jinak by mohlo dojít k nežádoucím škodám (vylití nápoje, rozbití nádobí apod.). Představte si, že máte zavázané oči a náhle zavádíte na kuchyňské lince o sklenici s vodou, která tam dříve nebyla, nebo náhle zakopnete ("Au!") o židli, která stojí uprostřed

pokoje místo u stolu. Také nepotěší a zabere čas, když musí vaše hluchoslepá hostitelka po vašem odchodu hledat plení, které jste odložila "jen někam stranou". Napolo otevřené dveře a dvířka všemožných skříněk mohou způsobit zvlášť bolestivá "setkání". Vždy dbejte, aby byly dveře buď úplně zavřené nebo otevřené.

13. Nelamte si hlavu s tím, že je semtam něco upatlané. Když se žije a pracuje bez zraku, nejde to jinak. Neberte si to a raději se těšte z kladných stránek života. Pro jednu se můžete taky trochu zamatlat.

14. Nezapomeňte partnera informovat o tom, co právě děláte. Bez vysvětlení s ním nemanipulujte, ani mu nepodávejte předměty. Bude vědět, jak si pro předmět sáhnout nebo jak spolupracovat pohybem těla (např. učiní krok vzad), když bude chápat, co se děje. Pokud s ním však musíte s ohledem na jeho bezpečnost náhle prudce pohnout, vysvětlíte důvody svého počínání později.

15. Při plánování nákupu dárků nebo pořádání výletu zvažujte výdaje. Chudoba je často důležitým faktorem. Mnozí hluchoslepí jsou buď nezaměstnaní nebo mají špatně placená pracovní místa. V důsledku toho mají málo nebo vůbec nic na "mimořádné" výdaje.

16. Nabídněte pomoc, pokud se to jeví jako vhodné. Bolí to, když si člověk musí pokaždé říkat. Z téhož důvodu buďte co nejméně vtíraví a pomoc udílejte neokázale.

17. Svoji pomoc zorganizujte tak, že se na ní bude partner podílet. Předpokládejte, že je ochoten "chodit po svých" stejně jako ostatní lidé v jeho věku a že je ochoten a schopen nosit věci jako kdokoli jiný, mající stejnou tělesnou konstrukci. I když dobře víme, že je to pošetilé, představujeme si někdy hluchoslepe lidi jako křehké bytosti, a nechceme po nich, aby ušli větší kus cesty nebo aby nám pomohli nosit věci. Pokud není hluchoslepá osoba velmi stará nebo pokud netrpí další vadou, pravděpodobně uvítá jak protažení svalů chůzí, tak možnost pomoci při nákupech apod. Na druhé straně, pokud jí její slepota uvrhla do nepřiměřeně sedavého života, začněte s fyzickým tréninkem pomalu, než se dostane do normálních kolejí.

18. Dovolte hluchoslepému, aby myslel sám za sebe. Předkládejte mu možnosti volby. Dávejte mu co největší množství informací a pak ho nechte, aby rozhodnutí činil sám. Nečiňte závěry, že má nebo nemá hlad apod. Nekrájejte mu maso automaticky, napřed mu to nabídněte. Dejte mu dost času, aby si o věci popřemýšlel. Několikavteřinová pauza často znamená, že rozvažuje a ne, že neví. Pokud má s rozhodováním jen malé zkušenosti nebo nemá zkušenosti žádné, dejte mu okusit z každé možnosti a pak věnujte čas rozvažování o tom, která je nejvýhodnější.

19. Osobních věcí (náprsních tašek, peněženek, klíčů apod.) se nedotýkejte, pokud vás o to hluchoslepá osoba výslovně nepožádá. Hluchoslepá osoba umí se svými penězi nakládat, umí zaplatit účet, otvírat dveře ve svém bytě atd. Může vás třeba požádat, abyste peníze pokladní donesli (nebo půjde raději s vámi), je nicméně vysoce pravděpodobné, že peníze vyndá z peněženky sama. Majíce na zřeteli stejný ohled na neporušitelnost soukromí, nepřenášejte hluchoslepé osobě kabát, ani hůl, aniž byste jí o tom před tím neřekli. I když jí kabát věšíte, ukažte jí kam, takže když odchází, ví, kde má své věci a nemusí hledat vás nebo žádat jinou osobu, aby jí kabát našla.

20. Neurazte se, ba ani se nenechte odradit, jestliže hluchoslepý projeví přání jít domů nebo

není-li zjevně nadšený vašimi právě přednesenými plány. Odloučení a samota jsou nedílnou součástí hluchoslepoty. Hluchoslepý hladoví po lidské společnosti, proto si cení pravého přátelství. Přesto, že tuto skutečnost oceňujeme, musíme uznat, že i nejlepší přítel není vždy vítán. Nastanou chvíle, kdy je člověk vyčerpán, kdy máme jiné plány, kdy musíme dělat něco jiného atd.

21. Plánujte věci předem, aby partner věděl, co má očekávat a jak se zařídit. Když je člověk hluchoslepý, musí si život plánovat a organizovat pečlivěji, než člověk, který vidí i slyší. Může se na příjemnou událost víc těšit a má čas překonat neopodstatněné obavy. Snažte se nedělat změny na poslední chvíli. Jestliže z jakéhokoli důvodu musíte plány změnit, podejte vysvětlení a naplánujte příští setkání na co nejbližší termín.

22. Vše, co řeknete, považujte za daný slib a jednejte podle toho. Často činíme jednoduchá prohlášení, která jsou vlastně sliby jako např. "Zastavím se zítra cestou domů.", "Hned jsem zpátky.", "Rád bych tě někdy pozval k nám na večeři." atd. Někdy myslíme prostě "brzy", když říkáme "zítra". Někdy už víme, že nemůžeme udělat to, co říkáme, že uděláme a pouze si přejeme (a vyjadřujeme přání jako hotovou věc), abychom to udělat mohli. Pro člověka, který nemůže řídit, má omezený přístup k telefonu a k veřejné dopravě a má malý okruh přátel – pro takového člověka je naše selhání trpkým zklamáním.

23. Ctěte soukromí a důstojnost hluchoslepeho člověka. Nekladte příliš osobní otázky, pokud nejste jeho blízkým přítelem. Nedávejte dál informace, týkající se jeho soukromého života, bez jeho vědomí a svolení.

JAK HLUCHOSLEPÉHO ČLOVĚKA VODÍME

Na vodění není vlastně nic těžkého. Jen nezapomínejte, že zabíráte šířku dvou lidí. Průvodce hluchoslepeho člověka by se měl řídit následujícími pravidly:

- dávejte pozor;
- s ničím a nikam nespěchejte;
- dodržujte stále stejný systém úkonů a signálů;
- jste-li na pochybách, věc prodebatujte.

Jak dávat pozor – Jedním z nejjednodušších způsobů, jak navést našeho svěřence na sloup nebo do nízko rostoucí větve stromu, je, když se díváme po něčem jiném (třeba koukáme na kamaráda na druhé straně ulice). V okolí existuje spousta věcí, které nás rozptylují, a jsme železně zvyklí sledovat pouze místo, které sami zabíráme. Když svoji šířku zdvojnásobíme, vyžaduje bezpečná chůze uvědomělou pozornost.

Jak s ničím a nikam nespěchat – Brzdit na poslední chvíli je vždycky obtížné, když se mění terén (např. hrboly, vysoké obrubníky, hadice přes ulici apod.). Jestliže však kráčíte mírným až pomalým stálým tempem, máte na reakci čas. Rovnováha je také lepší. Zároveň máte čas na sdělování partnerovi, s čím se cestou setkáváte a co zajímavého a neobvyklého právě vidíte. Jste-li v pokušení si něco důkladněji prohlédnout, raději zastavte. Povězte partnerovi, nač se díváte, nikam se nežeňte.

Neměnný systém úkonů a signálů – Průvodce i vedená osoba se musí na společnou chůzi soustředit, takže oba zúčastnění vyvíjejí určitou duševní námahu. Půjde se vám spolu líp,

když si vytvoříte oboustranně srozumitelný systém, zahrnující veškeré složky společného putování. Jestliže např. kráčíte stejným tempem, dokud nepřijdete ke schodům, hluchoslepá osoba ví, že si může jít v klidu po svém a začít dávat pozor až tehdy, když se tempo vašich kroků změní. Pro stejné jevy používejte stále tytéž signály. Hluchoslepý podle nich jedná, aniž by na to musel zvlášť myslet. Důsledné dodržování chodeckého systému vám oběma rovněž umožňuje snazší předvídání. Vše, o čem bylo pojednáno v tomto odstavci, putování ulehčuje a zklidňuje.

Jste-li na pochybách, věc prodebatujte – Někdy se díváte na uličku mezi dvěma překážkami a nejste si prostě jisti, zda tudy oba projdete. Zastavte se a sdělte své pocity partnerovi. Někdy si můžete vybrat mezi několika schůdky nebo jedním vysokým schodem a nejste si jisti, co by bylo lepší. Zeptejte se partnera.

KONKRÉTNÍ DOPORUČENÍ

1. Při chůzi se vás partner drží za paži (v podpaží). Nikdy s ním necloumejte a nestrkejte ho před sebou. Kráčí vždy nepatrně za vámi a přirozený pohyb vašeho těla je mu dostatečným vodítkem při obrazech apod.

2. Kráčejte normálním pravidelným krokem. Před změnami terénu (hrboly, obrubníky, schody apod.) zpomalte. Partner signál pochopí, zareaguje (začne pátrat holí, pohlédne na zem) – v každém případě bude očekávat nějakou změnu a nebude překvapen.

3. Schodiště: Při chůzi po schodech necht' se váš partner drží zábradlí. Mnozí hluchoslepi mají narušenou rovnováhu. často postačí, když se na začátku schodů na chvíli zastavíme. Partner vysune nohu vpřed, nahmatá jí schod a najde si zábradlí. Pokud i pak potřebuje další radu a pomoc a pokud se vás drží za pravou paži, uchopte lehce levou rukou jeho ruku a položte ji na zábradlí. Jestliže schody očekává, často stačí, když k nim přikročíte normální rychlostí, na okamžik se zastavíte, uděláte první krok na schod, znovu se na okamžik zastavíte a pak pokračujete v chůzi. Hluchoslepý pozná podle pohybu a polohy vašeho těla, zda schody vedou dolů nebo nahoru. Někdy můžete ke schodům přijít tak, že se partnerova vnější paže lehce dotkne zábradlí. Přesvědčte se, že je partner na chůzi po schodech připraven, než se na ně pustíte.

4. Pojízdna schodiště: Sdělte partnerovi, že se chystáte vstoupit na pojízdné schody, než tak opravdu učiníte. K eskalátoru přistupujte stejně jako k jiným schodištím. Zastavte se, aby se partner mohl zachytit madla a nahmatat schody. Na eskalátor vstupte rozhodným, nikoli však kvapným krokem.

5. Zastavení: Sdělte partnerovi, proč jste zastavili. Zastávky v chůzi mají spoustu příčin: schody, obrubníky, čekání na zelenou, čekání na výtah, vyhýbání se chodcům, čekání ve frontě. Není-li bezprostředně zjevné, proč zastavujete (zvláště je-li váš partner zmatený nebo zvědavý), není od věci sdělit mu důvod zastávky.

6. Dveře: S dveřmi to bývá zapeklité. Průvodce jde vždycky první.

- Projít dveřmi, které se otvírají ven (směrem od vás) je zpravidla snadné.
- Otvírají-li se dveře směrem k vám, a to na straně partnera, přitáhněte je k sobě a dejte partnerovi kliku (držadlo) do ruky.

- Otvírají-li se dveře směrem k vám, a to na vaší straně, dejte partnerovi pokyn, aby se přemístil za vás (viz níže Zúžené prostory), otevřete dveře a projděte.

7. Zúžené prostory: Signalizujte zúžení a pohybujte se pomaleji. Přitažení lokte blíže k tělu a nepatrné posunutí paže vzad, NEBO umístění předloktí podél pasu za zády naznačí partnerovi, že se prostor zužuje a tedy že má jít za vámi. Některým hluchoslepým vyhovuje položit si ruku na vaše rameno, jiní se vás budou držet i nadále za loket.

8. Dopravní prostředky: Když nastupujete do auta, položte svou i partnerovu ruku na kliku. Vytáhněte svoji ruku zpod partnerovy ruky, nechte ho, ať dveře otevře, nastoupí a zavře za sebou. Pokud jsou dveře již otevřeny, položte jednu partnerovu ruku na okraj střechy a druhou na horní okraj dveří nebo na opěradlo sedadla. Chcete-li, aby si sedl na zadní sedadlo dvoudveřového vozu, sdělte mu to, jinak by mohlo dojít k nedorozumění. Také mu řekněte, do jakého auta nastupuje, zvláště když jde o poněkud neobvyklý vůz (dodávka, mikrobus apod.).

9. Usazování: Na volnou židli usadte hluchoslepeho partnera takto: Položte jeho ruku na opěradlo nebo boční opěrku židle. Při usedání do boxů v restauracích nebo tam, kde stojí židle za stolem, položte partnerovu ruku na okraj stolu a posouvejte ji žádoucím směrem. V divadelním uspořádání sedadel, jděte do řady za sebou (vy první), dojděte ke dvěma volným místům, položte partnerovu ruku na boční opěrku sedadla a usadte se. V jiných složitějších případech (barové stoličky apod.) nejdříve vyložte, oč jde, pak položte partnerovu ruku na příslušné sedátko.

10. Partner musí stále vědět, co se děje. Je snadné zapomenout, že hluchoslepá osoba automaticky neví, proč zrovna teď musíte všichni popojít nebo že se cestou na schůzku ještě stavíte v obchodě. Nezapomeňte partnerovi říct, kde právě jste a kdo je přítomen. Zrak nám dává kontext, jehož prostřednictvím chápeme to, co slyšíme. Je důležité partnerovi sdělovat to, co lidé říkají, nicméně přidávejte do svých sdělení i něco z toho, co vidíte (tím dotváříte celkovou atmosféru). Partnera mohou podružnosti náramně zajímat – a přitom nemusí mít nic společného s tím, co lidé říkají. Prožitek tím získává na barvitosti.

11. Nikdy nenechte hluchoslepeho člověka na pospas osudu! Tohle doporučení neznamená, že ho musíte dovést za každou cenu zpátky domů, pouze byste měli o organizování návratu pohovořit. Počítejte s tím, že odchod zabere určitý čas. Není od věci sdělit partnerovi hned při příchodu, kdy budete odcházet. To mu umožní, aby si čas lépe rozplánoval. Schovává-li si pro vás nějakou vlezajímavou zprávu nebo ví-li, že bude chtít jít jinam než obvykle, určí si sám, kdy vás svými překvapivými sděleními oblaží. Jste-li na večírku a jen tak si povídáte, zeptejte se partnera, s kým by chtěl ještě mluvit, nebo zda by se nechtěl přesunout na nějaké určité místo (třeba na gauč).

12. Když doprovázíte hluchoslepeho osobu, vždy jí sdělte, když na chvíli odcházíte (např. na záchod). Nezmizte jen tak zničehonic. Třeba si partner zrovna chce sednout. Když neseď, chce se možná dotýkat nějakého pevně stojícího předmětu (aby udržel rovnováhu a kvůli orientaci), zatímco budete pryč. Přinejmenším zařídte, aby nezůstal stát uprostřed shonu, kde by překážel ostatním kolemjdoucím, aby neseďel na slunci a aby na vás nečekal ani na jiném nevlídném místě. Když někam přijdete, postarejte se, aby věděl, kde je, kdo tam je atd.

13. Při doprovázení hluchoslepeho osoby buďte vždy natolik nablízku, aby podle fyzického kontaktu věděla, že jste stále s ní, anebo alespoň dávejte pozor, abyste věděli, kdy vás

partner začal zřejmě postrádat. Vsedě se dotýkejte kolenem nebo lýtkem.

14. Nesledujte současně sdělování partnera a vnější okolí. Někteří hluchoslepí rádi při chůzi "mluví" (komunikují znaky). Nastanou však chvíle, kdy musíte dávat pozor na cestu. Prostě stisknutí ruky nebo znak "POČKEJ" partnerovi sdělí, že má trochu "přibrzdit". Po uklidnění situace partnerovi naznačte, že může v konverzaci pokračovat. Není radno se pustit do povídání na schodech nebo uprostřed křižovatky. V takových chvílích zaměřte oči i soustředění na něco zcela jiného.

15. Když si povídáte nebo se procházíte a někdo vás vyruší, sdělte hluchoslepé osobě, proč jste přerušili rozhovor nebo proč jste se zastavili. Rozhovor s jinou osobou tlumočte, je-li to možné a snažte se hluchoslepého partnera do konverzace zatáhnout. Pokud to není možné, další osobě se omluvte a vraťte se k hluchoslepému partnerovi. Není mu totiž vůbec příjemné jenom tak stát a nevědět, co se děje, zatímco vy si povídáte s někým cizím.

16. Mějte na paměti, že jste jeho očima i ušima. Pokud to čas dovolí, ličte mu dění kolem a novinky, kterých si na cestách městem všimnete (nové budovy, parky, obchody apod.).

DOROZUMÍVÁNÍ

Komunikace = spojení, svazek, most, blízkost, vázanost, souznění, vzájemné propojení, osvícení, probuzení, dobrodiní, zpřítomnění, oslava, společný prožitek, posvátný akt.

Dorozumívání s hluchoslepou osobou je vysoce individuální záležitostí. Volba nejvhodnějšího způsobu dorozumívání závisí na několika faktorech:

- aktivní neboli primární jazyk (americká znaková řeč, mluvená mateřština nebo něco jiného);
- primární smysl pro příjem informací (sluch, zrak, hmat);
- úroveň komunikace;
- okolí, a to zvláště osvětlení, odlesk, hluk a ozvěna.

Metodu dorozumívání musíte přizpůsobit bez ohledu na mateřský jazyk partnera. Zpravidla je nutno komunikovat poněkud pomaleji za použití jasnějších formulací. Více než za normálních okolností je třeba brát v úvahu

- a) bezprostřední okolí,
- b) kontext, a
- c) strukturování myšlenek.

JAZYK A METODA KOMUNIKACE

1. Když se s hluchoslepou osobou setkáte poprvé, věnujte dost času tomu, aby vám ukázala, jak se s ní dá nejlépe dorozumět. Někomu vyhovuje, když se může dotýkat vašich rukou, zatímco "znakujete". Jiný vás požádá, abyste šli víc na světlo nebo abyste přešli k jeho lepšímu uchu.

- Váš partner se v dorozumívání skvěle vyzná. Umí plynně americkou znakovou řeč a další znakové řeči a je zvyklý "číst" hmatem znaky z rukou mnohých lidí.

- Znaky vnímá zrakem za dobrého osvětlení a hmatem za osvětlení špatného.
- Cítí se doma jen v jedné znakové řeči (např. v americké znakové řeči nebo v angličtější metodě znakování, v níž se hodně hláskuje na prstech).
- Znaky sleduje stále jen zrakem nebo hmatem.
- Ve znakové řeči je nováčkem v důsledku předchozí odloučenosti.

Někteří hluchoslepí lidé se hluchými nenarodili, avšak ztráceli sluch postupně. Jako ostatní později ohluchlí lidé se snaží v dospělosti naučit znakovou řeč a zároveň se vypořádat s nastalou životní situací. Ruku v ruce se ztrátou sluchu (příčemž ke ztrátě zraku došlo již předtím) může tato osoba přijít o zaměstnání, ztrácí kontakt se starými přáteli a spolupracovníky a někdy se dokonce musí přestěhovat jinam. Ztráty kombinované se vším novým, co se musí naučit, mohou být zdrcující. V takovém případě rozumí nejlépe, když je komunikace stručná, pomalá a dobře strukturovaná. (Zvláště dbejte, aby byly téma i kontext srozumitelné a aby byly informace podávány v předvídatelném logickém pořadí.) V každém případě může určitou dobu trvat, než si partner na váš specifický způsob sdělování, na vaše ruce a na jedinečný způsob vedení rozhovoru zvykne. S narůstajícími zkušenostmi se naučíte, jak přizpůsobovat své znaky chápání hluchoslepých lidí. Snažte se, aby to, co říkáte, bylo pro onu osobu zvláště zajímavé a významné. Rychlost přijde časem. Partnera vždy respektujte a vyjadřujte se jasně.

STRUKTUROVÁNÍ SDĚLENÍ

1. Jelikož dnes na světě neexistuje jediný přirozený hmatový jazyk, hluchoslepá osoba si naše sdělování vždy více či méně domýšlí a dotváří. Přirozené jazyky jsou buď mluvené (angličtina, ruština) nebo znakové (americká znaková řeč, francouzská znaková řeč). Veškerá hmatová komunikace je přizpůsobením mluvené a znakové řeči. Existují metody, jak změnit strukturu sdělovaného obsahu tak, aby byla informace zřetelnější.

2. Dbejte, aby obě strany jasně věděly, co je tématem rozhovoru (o čem se mluví). Téma tedy stanovte jako první věc. Ví-li hluchoslepý partner přesně, o čem se mluví, daleko lépe porozumí všemu, co chcete říci.

3. Nyní stanovte časové schéma. Jestliže se dorozumíváte primitivní posunkovou angličtinou, nemají slovesa mluvnické časy, takže může snadno dojít k nedorozumění o tom, kdy se sdělovaná skutečnost odehrála i o dalších časových souvislostech. Svě vyprávění zakotvíte jednoznačně v reálném čase, než se dostanete příliš daleko a bude příliš pozdě na vysvětlování.

4. Dbejte, aby bylo jasné, k čemu (ke komu, kam atd.) se vztahují použitá zájmena. Někdy je to poměrně zřejmé, jindy méně. Např. "Polož to tamhle." vyžaduje určité vysvětlení, co se skrývá pod slovem to a co pod slovem támhle.

5. Komentář nebo pokyn uveďte vždy důležitými doprovodnými informacemi. Kontext je významnou ozřejmující složkou sdělení. Např. váš pokyn "Pojd, prosím, kousek stranou." nebo "Teď už musíme všichni jít." je srozumitelnější, zná-li váš partner důvod pro jeho vydání. Typy možných kontextů, které je třeba hluchoslepému objasnit:

- říkáme jen jemu a nikomu jinému, aby popošel;
- tlumočnick potřebuje trochu více prostoru;

- kolem je víc lidí, než se původně čekalo;
- je potřeba udělat uličku, protože se něco stěhuje;
- vrátíme se hned zpátky.

Kontextová informace ("Přišlo víc lidí, než se čekalo.") pomůže partnerovi nejen porozumět vašemu bezprostřednímu požadavku, aby popošel, nýbrž tvoří i podklad pro porozumění pozdějším sdělením ("Občerstvení došlo, než jsem se dostal k pultu."). Konečně skutečnost, že partner ví, co se kolem něho děje a že je na dění účasten, v něm utužuje pocit sounáležitosti se skupinou lidí, ve které se právě nachází.

6. Sdělujte i slovní kontext. Už se vám určitě stalo, že jste slyšeli vtip, který jste kvůli chybějícímu kontextu nepochopili. Někdy to, co říkáte, vyžaduje podrobnější ozřejmění, resp. uvedení do problému. Je to např. shrnutí toho, co o věci řekli jiní. Někdy je to skutečnost, kterou všichni ostatní znají prostě proto, že vidí a slyší (např. oblíbený zábavný pořad v televizi); pro hluchoslepeho je však tento kontext věci neznámou, takže mu jej musíme sdělit.

7. Musíte-li znakovat pomaleji než je obvyklé, nevynechávejte pauzy. Jsou též důležitou součástí komunikace. Musí být stále ve stejném poměru k okolním znakům. Znakujeme-li pomaleji, jsou pauzy delší. I rytmus tvoří důležitou součást komunikace.

8. S formálním krácením sdělení nakládejte obezřetně. Dbejte, aby zhuštěně podané informace byly stále ještě jasné a zřetelné. Při pomalé komunikaci může snadno dojít k nedorozumění.

9. Často je užitečné sdělení zopakovat v totožné nebo v poněkud přestylizované podobě. Tímto doporučením se řídíme zvláště tehdy, jedná-li se o klíčové informace, související s právě probíhající komunikací.

Zpětná vazba

10. Pokaždé, když partner vztáhne ruku (i nepatrně), čímž vyžaduje reakci, poskytněte mu ji. Stačí, když "řeknete" rukou "ano" nebo když položíte ruku otevřenou dlaní vzhůru a vyjádříte tak pokývnutím hlavou, úsměv nebo pokrčení rameny ("Co já vím").

11. Musíte partnera přerušit, aby věděl, že jste se "ztratili" nebo že mu nerozumíte. Čas od času "říkejte" ano, aby věděl, že ho sledujete a že mu rozumíte. Jestliže na rozvoji vzájemného dorozumívání uvědoměle pracujete, bude se vaše komunikace vylepšovat a obohacovat o stále vytříbenější narážky.

12. Někteří lidé používají speciální znaky (signály) pro následující reakce:

- Jo, Jo = jedno nebo dvě lehká poklepání: vaše ruka, ležící na partnerově paži, se zvedne a znovu s lehkým dopadem na jeho paži spočine.
- Ano = dva nebo tři silnější poklepy.
- Ne = jeden silnější poklep.

Popsané znaky se užívají většinou s hluchoslepými, kteří se dorozumívají mluvenou, spíše než znakovou řečí.

13. Zesílený stisk partnerovy ruky často znamená, že má problémy s porozuměním. Zpomalte

a dělejte pauzy, abyste si ověřili, zda se komunikace zlepšila.

14. Sdělujte také reakce jiných lidí. I to je zpětná vazba.

Význam zbytků zraku a sluchu

15. Pokud partner odezírá, dělejte menší znaky. Centrální vidění je vždycky nejlepší, ať vidí partner trubícově nebo rozmazaně. I když je skoro vždycky lepší znakovat trochu pomaleji, trochu výše a v trochu menších znacích, vzdálenost může být různá.

16. Následující doporučení platí při komunikaci s hluchoslepými, kteří mají trubícové vidění:

- dotkněte se partnerovy ruky, abyste získali jeho pozornost;
- přesvědčte se, že světlo dopadá na vás a ne do jeho očí;
- postavte se tak, aby byla vaše poloha pro partnerovo odezírání výhodná (dosti blízko, resp. dosti daleko) – nejlepší pozici určete ve spolupráci s partnerem;
- znakovací akt omezte na malý prostor v blízkosti svého obličeje. O velikosti partnerova funkčního zorného pole získáte určitou představu, když budete pozorovat jeho oči. Divá se na vaše oči nebo na vaše ruce, když znakuje? Jak moc se musí jeho oči pohybovat, aby stačily sledovat vaše ruce?

17. Následující doporučení platí pro komunikaci s osobami, trpícími rozmazaným viděním:

- k naznačení vašeho záměru zapříst hovor bude stačit, když k partnerovi přistoupíte;
- dbejte, aby světlo dopadalo na vás, nikoli do jeho očí;
- dbejte, aby světlo dopadalo na vaše ruce zpředu (jste-li pravák, světlo dopadá mírně zleva a jste-li levák, je tomu naopak);
- buďte k partnerovi dostatečně blízko;
- znakuje poměrně pomalu, zvláště hláskujete-li na prstech;
- znakování provádějte v malém prostoru před vaším obličejem.

18. Doporučení pro komunikaci s osobami, které "poslouchají" hmatem:

- znakuje poněkud níže než obvykle (ušetříte námahu sobě i partnerovi), nebo si opřete ruce do klína, o stůl apod., je-li to možné;
- poskytněte zpětnou vazbu (nezapomeňte, že partner nevidí souhlasné úsměvy a pokyvování, ani výraz nepochopení); v daném případě je zpětná vazba významným článkem komunikace (viz níže).

19. Doporučení pro komunikaci s osobami, užívajícími k naslouchání zbytek sluchu:

- slyší-li partner na jedno ucho lépe, posaďte se pokaždé z příslušné strany;
- vyhýbejte se komunikování na hlučných místech (hlasitá hudba, jiné hluky);
- třebaže možná slyší celkem slušně, dokáže váš partner sledovat snáze monolog než povídání několika lidí najednou.

Další zřetele

20. Pro funkční vidění slabozrakých osob je klíčově důležité osvětlení. Musí být jasné, avšak bez odlesků. Světlo musí dopadat na vás. Na obličej a na znakovací ruce se nesmějí objevovat stíny. Dbejte, aby partnerovi nepadalo do očí sluneční, ani jiné jasné světlo. Pokud

by se tak stalo, partner bude oslněn a zbytek zraku mu bude rázem k ničemu. Raději se zeptejte, zda mu stávající poloha vyhovuje nebo zda by chtěl např. stáhnout závěsy. Nesedávejte na místech, kde by se odlesk bílých ploch, vody apod. mohl odrážet v partnerově obličeji.

21. Vždy dbejte, abyste seděli pohodlně. Jestliže znakováte hmatově, mějte opřená záda. Jestli se budete předklánět, začnou vás brzy bolet. Je dobré, když se v židli řádně (napevno) uvelebite a když k pohodlí využijete postranní opěrky a polštářky. Je též příjemné zvednout jednu nohu výše než druhou. Položte si ji na nízkou stoličku nebo na trnož židle.

22. Buďte s partnerem v jedné rovině. Je únavné dlouho znakovat, když jeden člověk stojí a druhý sedí. Mluvíte-li spolu déle, měli byste oba buď sedět nebo stát.

23. Znakujete-li oběma rukama, bude pravděpodobně nejpohodlnější, když se usadíte proti sobě a kolena se vám propletou. Při jednoručním znakování nebo prstovém hláskování je pohodlné sedět v úhlu od 45° do 90°. Unavuje to míň, než když sedíte vedle sebe. Nakonec polohu, která je pohodlná pro vás oba, najdete – jen se nesmíte příliš ostýchat poměrně důvěrné fyzické blízkosti. Dělejte pokusy. Probírejte to.

24. Při hmatovém znakování musí být vaše pohyby jisté a zároveň jemné. Možná budete mít pocit fyzického omezování (pohybové nesvobody), když budou ležet partnerovy ruce na vašich. Snažte se, aby byly jednotlivé znaky stručné, jasné a jistě prováděné. Ukvapenost, ani divokost her prstů do hmatového znakování nepatří.

25. Při znakování neskrývejte hlavu mezi ramena a ramena neklopte dolů. Je důležité jak umístění, tak směřování vašich rukou (např. otec/matka, pěkný/Rus, chuť/nemocný). Nahrbení vaše znaky rovněž zkreslí. Jsou malé, těžko srozumitelné a vy se víc unavíte.

26. Pokud partnerovy ruce "ztěžknou", je možná unavený nebo vás jen ztěží sleduje. Někteří lidé se jakoby zavřou nebo "zamrznou" v jedné pozici, když vám nerozumějí. Zkuste zpomalit a ověřte si, zda děláte dostatečně dlouhé pauzy k podpoře srozumitelnosti sdělení.

27. Můžete znakovat střídavě oběma rukama, avšak ruce nestřídejte uprostřed odstavce. Dobří tlumočníci znakové řeči používají obě ruce, které pak umějí střídat v ladném rytmu. Pokud hluchoslepá osoba používá k poslechu jen jednu ruku a tlumočnické ruce vystřídá, může dojít ke ztrátě části sdělení. Někdy poslouchající ruka, která leží na vaší ruce, vám jakoby brání ve znakování a vy začnete automaticky znakovat druhou rukou.

28. Někteří hluchoslepí se dorozumívají výhradně hláskováním na prstech. Metody čtení prstové abecedy jsou vysoce individuální. Někteří hluchoslepí ji čtou rychle, jiní nikoli. Partner zpravidla umístí ruku tak, aby měl pohodlí. Opět se především řiďte podle přání partnera a mějte na paměti zřetelnost sdělování. Rychlost přijde později.

29. Pokud užíváte primitivní posunkovou angličtinu a musíte často hláskovat prsty, uveďte ruku do žádoucí polohy, než začnete hláskovat slovo prsty. Zmíněná úprava polohy ruky znamená, že ji posunete nepatrně dále pod ruku partnera. Jeho ruka se tak dostane do poněkud výhodnější polohy pro prstové čtení. Uvedené posunutí rukou je rovněž signálem, že přecházíte na prstové hláskování.

30. Bez ohledu na to, zda nepřetržitě hláskujete prsty nebo zda střídáte prstové hláskování se znakováním, se drobné svalstvo ruky i zápěstí unaví. Podepřete si "pracující" ruku druhou rukou. Zápěstí neohýbejte, vyhněte se tak namožení svalstva.

Společenská pravidla komunikace

31. Nenoste, prosím, prstýnky, ani náramky a mějte vždy upravené nehty.

32. Myjte si ruce častěji než je obvyklé. Neurazte se, když vás partner požádá, abyste v jeho přítomnosti nekouřili. Nepřehánějte užívání voňavek a jiných kosmetických přípravků, které dráždí čich. Hygiena je zvláště důležitá, když se musíte při dorozumívání vzájemně dotýkat.

33. Nepokládejte otázku, ani nezačínějte rozhovor, pokud by mohlo dojít k jeho nežádoucímu vyslechnutí třetí osobou. Vždy partnera upozorněte, že se někdo objevil ve vaší blízkosti. Když jiné lidi zrovna neslyšíte nebo nevidíte, je snadné zapomenout, že jsou tady nebo že by mohli naslouchat.

34. Když zdravý (slyšící a vidící) člověk na něčem pracuje nebo s někým mluví a projde kolem něho kolega, který na něj krátce promluví, jde pouze o nepatrné narušení základního dění. Zpravidla odpovíme jen velmi stručně prostřednictvím gesta nebo ledabylého hlasového projevu, aniž bychom zvedli oči a přerušili tok myšlenek. Když se do téže situace dostane osoba hluchoslepá, jeho pohled i pozornost jsou upoutány novými podněty; jedná se o narušení původního dění. Proto je zdvořilé prohodit pár slov "jen tak mimochodem, za letu" pouze tehdy, když se na vás může hluchý partner bez překážek dívat. Tento moment mějte na paměti i tehdy, když chcete zapříst delší rozhovor. Nejlepší je, když k partnerovi přistoupíte a počkáte, až si vás všimne nebo až se přestane zabývat předchozí činností. Jestliže hluchoslepá osoba něco soustředěně dělá nebo s někým mluví a kolemjdoucí kolega na ni krátce promluví, jedná se o vážné narušení základního komunikativního dění. Dorozumívání vyžaduje od hluchoslepeho člověka stálou a plnou fyzickou i duševní pozornost. Proto je zdvořilé obracet se na hluchoslepeho partnera "v letu" pouze tehdy, když není ničím jiným zjevně zaměstnán. Na druhé straně, pokud nemá nic jiného na práci, je hluchoslepá osoba vždy potěšena jakýmkoli, i sebeletmějším kontaktem s přítelem.

35. Snažte se dodržovat rovnováhu mezi volně plynoucím dorozumíváním a tlaky vnějšího světa. čas je obrovitým problémem. Když je nám příjemně, vždy zběsile utíká. Na jedné straně nežeňte tempo rozhovoru příliš dopředu. Dorozumívání může spotřebovat více času, než jak jste zvyklí; aspoň když se něco dělá důkladně, tak to platí. Je důležité strávit tolik času, abychom porozuměli myšlenkám, citům i celkovému kontextu. Na druhé straně vždy hluchoslepeho o svých časových možnostech a omezeních informujte. Buďte realističtí. Máte i jiné starosti a potřebujete čas také sami pro sebe. Načasování i obsah schůzek pečlivě plánujte. Řekněte partnerovi předem, kdy budete muset odejít. Tím mu umožníte, aby si lépe rozplánoval čas a necítil se tak odříznutý od lidí. Dvě hodiny se jeví "tak akorát" (pokud ovšem nemusíte jezdit příliš daleko). Je to dostatečně dlouhá doba, abyste mohli důkladně témata probrat a zároveň dostatečně krátká, takže se oba příliš neunavíte.

36. Pokud vaše dorozumívání pozorují jiní lidé, pobídněte je, aby to také zkusili. Někoho to možná zajímá hodně, ale je plachý nebo nemá dostatek sebedůvěry. Tlumočení nejdříve předvedte a pak navrhněte, ať si to zájemci zkusí. Dohlížejte, jak to dělají, abyste jim mohli

pomoci z nesnází nebo abyste je mohli vystřídat. Můžete jim poskytnout i nějaké to vodítko (např. zda mají hláskovat na prstech nebo znakovat). Pokud se na vás dívali, možná už trochu vědí, jak na to.

Hmat

37. Snažte se svou osobnost sdělovat prostřednictvím dotyku. O tom, kdo jste a jak smýšlíte, se partner dovídá z vašich rukou. Když člověk nevidí a neslyší dobře, získává hmat na důležitosti. Zprostředkovává většinu informací. Přináší estetické potěšení. Hmat je pojítkem s ostatními lidmi. Hluchoslepá osoba musí z hmatu rozpoznat jednak to, co říkáte a jednak, jak to myslíte. Musí též prostřednictvím hmatu poznat, jak se stavíte k ní samé. Jste nervózní? Uzavíráte se do sebe? Jste příjemný a vlídný nebo unavený a znuděný?

38. Udržování fyzického kontaktu dodává jistoty. Hluchoslepá osoba se tak alespoň částečně dovídá, jak se cítíte, jak reagujete a co si myslíte. Zároveň partner upoutá snadno vaši pozornost, pokud chce něco říci. Zpočátku se možná budete cítit nesví, že se držíte za ruce, i když zrovna nekomunikujete, avšak skoro žádný rozhovor nepokračuje nepřetržitě a pauzy v konverzaci s hluchoslepým partnerem vám brzy začnou připadat jako přestávky v běžném hovoru.

39. S rozvojem přátelství a s narůstáním vzájemné důvěry začne dotek zahrnovat víc než jen "poslouchající" ruku, která leží na vaší ruce. Bude docházet k příležitostným stiskům a pohlazením, k poplácáním po zádech, budete se procházet v těsném zavěšení a uvítání i loučení bude zahrnovat objetí. Na tomto místě je vhodné vyslovit drobné varování. Někteří lidé (ať hluchoslepi nebo zdraví) jsou plaší a rezervovaní a při bližším fyzickém kontaktu se cítí nesví. Zvláště s příslušníky opačného pohlaví své počínání zvažujte a pro vzájemné seznamování ponechte dostatek času. Vynalézejte způsoby, jak komunikovat prostřednictvím hmatu tak, abyste vynahradili chybějící úsměvy, radostné hlasové projevy, výraz nespokojenosti, mručení apod.

40. Hmat rovněž informuje hluchoslepeho člověka o vašem zevnějšku. Někteří hluchoslepi si chtějí sáhnout, jak jste vysocí, chtějí znát váš účes, co máte na sobě (např. zda nosíte džíny nebo sukni) atd. Někomu z nás takové doteky vadí víc, Někomu méně. Byly by při prvním setkání dosti odvážné, nicméně s rozvíjením vašeho vztahu k nim může docela dobře dojít.

TLUMOČENÍ

Pro tlumočnický znakové řeči, resp. pro osoby, které tlumočí mezi slyšícími a neslyšícími, jsou určeny následující rady, týkající se tlumočení hluchoslepým.

Poslání a úlohy

Úloha tlumočnicka hluchoslepým je v podstatě totožná s posláním tlumočnicka vůbec – zprostředkovává dorozumívání. Od úlohy tlumočnicka pro neslyšící se liší v obsahu i metodě tlumočení. Při tom nezapomínejme, že práce tlumočnicka není totéž co tlumočnická etika. Základní etické principy (úcta k partnerovi, k jeho soukromí atd.) platí jak při tlumočení pro

hluchoslepé, tak při tlumočení pro neslyšící.

1. Kromě zpráv o sluchovém prostředí podávejte informace i o prostředí vizuálním. To neznamená, že byste museli popisovat všechno, co vidíte (např. výšku místnosti, barvu stěn), zrovna tak jako nepopisujete neslyšícímu vše, co slyšíte (bzučení světel, klapot psacích strojů ve vedlejší místnosti atd.). Na druhé straně to však znamená, že mu sdělujete vše, co má význam (např. že někdo vstoupil do pokoje, jak se tváří a jakou má náladu ten, kdo právě mluví, kolik je kolem lidí, kdo právě zvedá ruku apod.).

2. Pokud okolnosti nedovolují požádat o zpomalení toku řeči, musíte začít parafrázovat, shrnovat a vybírat k přetlumočení hlavní body a myšlenky. Taková situace může nastat, když používáte pomalou metodu tlumočení a toku běžné promluvy jednoduše nestačíte. V každém případě jste při tlumočení hluchoslepému přinuceni sdělovat větší množství informací (přibližujete jak sluchové, tak zrakové prostředí). Rozbor výchozího materiálu a jeho zhušťování do cílové podoby vykazuje úspěšnost pouze tehdy, je-li tlumočnick obdařen vysokou komunikativní zdatností. Musíte mít na zřeteli daleko více faktorů než při běžném tlumočení.

3. Hluchoslepi lidé potřebují v neznámém prostředí průvodce. Můžete být např. požádání, abyste plnili úlohu průvodce, předčitatele nebo řidiče. Dbejte, aby byly všechny vaše funkce řádně vyjasněny a projednány dříve, než se k čemukoli zavážete.

4. Je zřejmé, že tlumočení pro hluchoslepé vyžaduje zpravidla větší námahu. Je tu víc věcí, o nichž musíte přemýšlet a které musíte vykonat. Mějte to na paměti, když dojednáváte podmínky vaší práce. Někdy jsou i na poměrně krátkou akci zapotřebí dva tlumočníci. Stává se, že potřebujete více odpočívání (větší množství přestávek). Proto se zvláště pro větší akce doporučuje, aby byli k dispozici řidiči, průvodci a předčitatele (se znalostí znakování), kteří mohou tlumočnický na chvíli vystřídat. V každém případě jde o mimořádné nároky na váš čas i energii.

5. Další obecně platnou složkou tlumočnické profese je úloha hostese/hostesky starající se o to, aby se všichni účastníci komunikativního aktu cítili uvolněně a příjemně. Když pracujeme pro hluchoslepé, je tento úkol poněkud náročnější. Mnozí lidé (slyšící i neslyšící) se cítí značně nesví, když mají komunikovat s hluchoslepou osobou. I váš partner se bude možná ostýchat. Je na vás, abyste vytvořili příznivou atmosférou, ve které všechny zábrany odpadnou.

Tlumočený text.

6. Tlumočení hluchoslepým je jedinečné v mnoha směrech. Často tlumočíte ve skupinách, znakuje nejen to, co říkají slyšící, nýbrž i to, co znakuje neslyšící, nebo dokonce i to, co znakuje jiní hluchoslepi. Tomuto druhu tlumočení se někdy říká kopírované znakování neboli stínování. Zde vzniká otázka: Mám pouze papouškovat jejich znaky nebo je mohu někdy měnit? Vlastně jde o stejný problém jako při každém tlumočení pro neslyšící: Do jaké míry se držíme formální ekvivalence jednotlivých výrazových prostředků (např. při tlumočení z americké znakové řeči do angličtiny) a do jaké míry poskytujeme celkový výklad komunikativního aktu (tlumočení mluvené řeči, sdělování vizuálních dojmů atd.). Na jedné straně je užitečné zachovat co nejvěrnější podobu originálu. Tím sdělíme jedinečnost a

osobitý styl zdrojového mluvčího. Na druhé straně se nabízí otázka, jakou má hodnotu styl a osobitost, neskrývají-li v sobě žádný obsah. Jak je důležité, aby partner věděl, co se říká ve vztahu k tomu, jak se to říká? Odpověď na tyto otázky musíme hledat v účincích našeho tlumočnického umění. Dovedeme uchovat sílu sdělení nebo ji sdělení v našem převodu ztrácí? Pomáhá náš převod hluchoslepému klientovi, aby byl rovnocenným partnerem komunikace nebo jej znevýhodňuje (staví do podřazené pozice)? Odpověď na poslední otázku je rozhodující pro naše tlumočnické počínání.

7. Ve větách typu "To je tamhleten žlutý.", "Chceš trochu tadytoho?" nahradte ukazovací zájmena příslušnými pojmenováními nebo jinou konkretizací – tedy "To je ten čtverhranný.", "Chceš trochu jablečné šťávy?".

Kontext

Hluchoslepý klient – jak bylo již výše uvedeno – na vás spoléhá, že mu sdělíte mnohem víc než jen to, co se říká. Prostředí a kontext je stejně důležitým faktorem při běžném rozhovoru jako při aktu tlumočení.

8. Vždycky oznamte, kdo mluví. Zpravidla nestačí na mluvčího ukázat. V zájmu rychlosti a přesnosti je často nejlepší označovat každého mluvčího jeho jmenným znakem. Pokud jej neznáte, jméno vyhláskujte. Někdy se octnete ve skupině, v níž neznáte jméno nikoho, kdo právě mluví. Označte mluvčího funkcí, povoláním, hodností (tajemník, pokladník, policejní důstojník, zdravotní sestra atd.). Pokud ani toto o mluvčím nevíte, označte jej třeba "ten vysoký člověk" nebo "žena v oranžové halence". I když hluchoslepý nevidí výšku nebo barvu, má k dispozici visačku, kterou je mluvčí označen a na kterou se hluchoslepý klient odvolá, až bude chtít s mluvčím např. navázat kontakt. Pro označení (visačku) vyberte aspekt, který mluvčího výrazně charakterizuje (muž – supermoderní drahý oblek, žena – indické roucho). Popsaná praxe přináší několik výhod:

- a) hluchoslepý klient ví, že táž osoba promluvila několikrát;
- b) hluchoslepá osoba si znenáhla vypracovává vlastní představu o názorech a povahách jednotlivých mluvčích;
- c) po setkání vás může snadno požádat, abyste jméno některého mluvčího zjistili (označí hledanou osobu vaším kódem a nemusí rekapitulovat, co ona osoba řkala);
- d) tlumočnick si nemusí pamatovat (a později těžce dolovat z paměti), kdo řekl co.

Zbývá-li hluchoslepé osobě určité množství tubicového vidění, může vyslovit přání, že se chce na mluvčího podívat. Ukažte směr, ve kterém se mluvčí nachází a partner si jej najde a později ho i možná pozná. Jde však pouze o určitou náhražku, která nebývá spolehlivá.

9. Snažte se vždy převést atmosféru i obsah sdělení. I když ruce samotné částečně atmosféru přenášejí, nesdělují tolik, co ruce, obličej a tělo dohromady. Zabarvení sdělení musíte někdy výslovně uvést. Např. Markétka říká škádlivě: "Kdepak jsi byl?". Tlumočte rovněž reakce lidí; např. Pepa vypadá zmateně. Pokud mluvčí gestikuluje zuřivě a divoce, znakujte s podobným temperamentem, avšak vždy zřetelně. Je dobré, když partnerovi nejdříve přiblížíte atmosféru (náladu) a pak přetlumočíte obsah sdělení. To je totiž pořadí, v jakém je obvykle okolí vnímáno. Zároveň tím předejdeme nedorozuměním, kdy se např. může hluchoslepá osoba cítit pouhým obsahem sdělení uražena a doví se teprve posléze, že to všechno byl jen žert. Pak není snadné ji uchlácholít.

10. Pokud budete pro touž hluchoslepu osobu tlumočit po delší dobu, vytvořte si soustavu nenápadných signálů, srozumitelných pouze vám dvěma, jimiž budete partnerovi sdělovat informace o chování, náladě, reakcích apod. dalších účastníků komunikace (např. lehký dotek může představovat kladnou reakci jako úsměv nebo soustředěnou pozornost, stisk znamená rozpustilé dráždění, žertování nebo smích, jemné šouchnutí nebo drcnutí může znázorňovat nepřátelství či hněv). Volbu a význam jednotlivých signálů si musíte samozřejmě mezi sebou dohodnout.

11. Je užitečné, když si po právě skončené schůzce nebo vyučovací hodině spolu sednete a shrnete (zrekapitulujete) její hlavní body. Ostatní členové skupiny někdy postupují rychleji a vám nezbývá čas, abyste vše, co se odehrává, dokonale přetlumočili. Konání rekapitulačních posezení rovněž projednejte a naplánujte předem. V každém případě si zapište za uši, že požádá-li hluchoslepý partner o zopakování, ozřejmění či objasnění, nemusí to nutně znamenat, že nedává pozor.

Fyzické aspekty tlumočení

12. Jestliže tlumočíte znaky hluchoslepe osoby do mluvené podoby, buďte tak daleko, aby se vám její znakování dobře sledovalo, a současně tak blízko, abyste mohli poskytovat zpětnou vazbu. Musí vědět, zda s ní posluchači souhlasí, nesouhlasí, zda ji přerušují atd. Někdy možná přehlédnete znak nebo skupinu znaků a pak musíte "řeč" hluchoslepeho pozastavit a "přeptat se". Nezapomínejte, že vás partner nemůže sledovat, a nemůže tedy upravovat rychlost znakování podle rychlosti vašeho tlumočení.

13. Hluchoslepe osoby se zbytkem funkčního vidění mohou vyžadovat, abyste pro ně znakovali vizuálně, resp. vizuálně i hmatově. V takovém případě platí všechny obvyklé podmínky pro tlumočení:

- a) přiměřená vzdálenost (závisí na zbytku zraku hluchoslepeho partnera);
- b) dobré osvětlení;
- c) jednoduché kontrastní oblečení;
- d) dostatečný pohyb úst pro osoby, odezírající ze rtů.

14. Kromě tlumočení ze stupínku (tlumočnický stojí na vyvýšeném místě a znakování je určeno pro vnímání zrakem), a tlumočení hmatového existuje tlumočení pro malé skupiny a individuální tlumočení, při němž se klient dívá na tlumočnicka zblízka. Tlumočení pro malou skupinu je vlastně totožné s tlumočením ze stupínku. Klienty jsou zpravidla lidé, kteří potřebují kombinaci menší vzdálenosti (znakujete v jejich blízkosti) a znakování na menším prostoru (který dokáží klienti sledovat i trubicovým viděním).

15. Musí-li hluchoslepa osoba sledovat tlumočení z dálky (ze stupínku), je třeba, aby na tlumočnicka dopadalo jasné, ostré světlo. Je také důležité zajistit pevné, tmavé a neodrazové pozadí. Dobře poslouží černý nebo tmavomodrý závěs.

16. Pro větší shromáždění je možné opatřit vysílací a přijímací VKV smyčku nebo jiné naslouchací, resp. zesilovací zařízení. Některým hluchoslepým naslouchací aparatura úžasně pomáhá. Uvedená zařízení bývají k dispozici ve střediscích pro sluchově postižené.

17. Je samozřejmé, že tlumočník na stupínku kopíruje znakování osob z publika a někdy musí kopírovat i znakování hlavního řečníka. Může se stát, že pro osoby se špatným zrakem není světlo dostatečně jasné. Někdy má na sobě znakovající osoba světlou košili anebo ne příliš kontrastní oblečení. Jindy je pro zrakově postižené "konverzace" příliš rychlá, takže ji nestačí sledovat.

18. Hluchoslepý mluvčí potřebuje vlastního osobního tlumočníka. Tento tlumočník mu sděluje, co publikum právě dělá, kdy se usadí a je připraveno dávat pozor, kdo zvedl ruku, co osoby z publika říkají apod.

Přátelské ovzduší

19. Chovejte se lidsky. Mnozí hluchoslepí mi pověděli, že je moc důležité cítit se příjemně v přítomnosti tlumočníka. Stejně příjemní – nebo dokonce příjemnější – však musí být i hluchoslepí lidé sami, protože je jim tlumočník často průvodcem a společníkem i během přestávek. Jelikož nemůžete sdělit svůj zájem a přátelský postoj prostřednictvím jinak obvyklých úsměvů, pohledů a uvolněného držení těla, musíte vyhledat příležitost k nezávaznému povídání, které vede k bližšímu vzájemnému poznání. Takové rozhovory vedte v době, kdy nemusíte tlumočit hlavní dění na shromáždění apod. Spřátelit se nemusíte, chováte se pouze vlídně, což v našem případě vyžaduje trochu víc času a povídání. Je to důležité, protože to ovlivňuje vlastní proces tlumočení. Vaše počínání lze připodobnit ke způsobu chování úspěšné ošetřovatelky, jejichž pár vlídných slov u pacientova lůžka stačí, aby léčení šlo ke zdárnému konci.

20. Spolu s ostatními tlumočnickými se snažte vytvořit dobrý pracovní tým. Jednou z příjemných stránek tlumočení pro hluchoslepé je příležitost pracovat s velkými skupinami tlumočnicků. Naše práce by se jinak vyznačovala přílišnou odloučeností.

SHRNUTÍ

Hluchoslepota znamená osamělost a odloučení. Zkuste zvážit důležitost komunikace pro lidské bytosti. Komunikace, stimulace a pocit sounáležitosti jsou pro lidský život nezbytné. Snažte se této věčné lidské potřebě porozumět. Na druhé straně platí, že musíme dávat i brát, má-li se vytvořit oboustranně prospěšný a trvalý vztah nebo opravdové přátelství.

I vám, vidoucí a slyšící osobě, se musí dostávat nějakého dobrodiní ze vztahu s hluchoslepým partnerem. Možná umí vést podnětnou konverzaci, možná je nadán nádherným duchem plným tepla a radosti, možná se máte od něho co učit, těší vás pozorovat, jak roste a jak se učí, pomáhá vám, abyste se dokázali dívat na život z jiného úhlu.

V každém případě nesmíte hluchoslepému odepřít potěšení z dávání i braní. Je urážlivé, jestliže od něho nic neočekáváte. Existuje-li cokoli, co od vašeho vzájemného přátelství očekáváte, nebojte se o to požádat, věnujte tomu čas, důkladně si o tom popovídejte. Ctěte hluchoslepou osobu jako rovnocenného partnera a podle toho s ní jednejte. Nechte se vést zdravým rozumem a rozvážnou laskavostí. Buďte pozorní a přemýšliví, ostatní za vás vykoná vaše vrozená lidskost.

PODĚKOVÁNÍ

Myšlenky a náměty obsažené v této příručce jsou výsledkem důkladného rozvažování, studia a diskusí. Za přispění k vypracování nejranější verze bych ráda zvláště poděkovala Stephenu Ehrlichovi a Jill Hartmanové, Michaelu Hughesovi, Christy Davisové, Lee Hagmeirovi a Bernie Taylorovi. Významným zdrojem inspirace byla pro mne kniha Friedy LePlové Letmé pohledy do utajeného světa (LePla, Frieda: Glimpses into a Hidden World).

Organizace Sign Media Inc., Tel.: 1-800-475-4756 (telefonní číslo s předčíslem 800 nebývá ze zahraničí zpravidla použitelné pozn. překl.), nabízí videozáznamy Terezy Smithové na témata tlumočení pro hluchoslepé a uvedení do společenství hluchoslepých ("Deaf-Blind Communication and Community: An Overview and Introduction", "Deaf-Blind Communication and Community: Getting Involved – A Conversation").